

УДК 021.8:004.77

Наталія Вітушко,
заввідділу НЮБ НБУВ

РОЛЬ БІБЛІОТЕЧНИХ УСТАНОВ У СТВОРЕННІ ТА ПІДТРИМЦІ ЕЛЕКТРОННОГО ДІАЛОГУ: ВЛАДА – СУСПІЛЬСТВО

У статті розглядаються окремі аспекти правового діалогу влади та суспільства, роль бібліотек у підтримці цього діалогу, його активізації за допомогою електронного інформаційного простору (на базі практики СІАЗ та Національної юридичної бібліотеки НБУВ).

Ключові слова: бібліотека, інформаційний простір, інформація, органи влади, суспільство, електронний діалог, співробітництво, інформаційно-аналітичне партнерство.

Ефективне реформування країни можливе лише за умови системного діалогу влади та громадянського суспільства. На цьому наголосив Президент України В. Янукович під час засідання Комітету з економічних реформ. Плідність такого діалогу обумовлюється активною співпрацею всіх суб'єктів правового інформаційного простору, можливістю громадян впливати на вирішення важливих питань сьогодення, на отримання владою достовірної та всебічної інформації з важливих проблем сьогодення.

На тлі цих процесів виникає питання про пошук нових моделей бібліотечного розвитку, які впливатимуть на процес співробітництва бібліотеки з суспільством і владними інститутами в контексті побудови відкритого суспільства знань, виконання задекларованої в Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» однієї з найважливіших функцій бібліотеки – забезпечення вільного доступу до інформації й реалізації прав людини на її одержання.

Найбільш перспективною формою роботи для бібліотеки у вирішенні цієї проблеми, на думку автора, є модель інформаційно-аналітичного партнерства з розширенням функцій бібліотеки як центру публічного доступу до інформації. Під розширенням функцій мається на увазі насамперед інформаційна участь бібліотеки у державотворчих демократичних процесах, сприяння поінформованості громадян із суспільно значущих питань, забезпечення органів державної влади інформацією, що сприяє

прийняттю управлінських рішень. За словами директора представництва ПРООН в Україні Р. Рігер, успіх реформ залежить від того, наскільки активно долучається до цього процесу громадянське суспільство [2].

Вітчизняні та закордонні дослідники проблем створення інформаційного суспільства відводять бібліотекам значне місце в цьому процесі. Важливу роль у теоретичному узагальненні об'єктивних та суб'єктивних процесів розвитку бібліотечно-інформаційної сфери як складової інформаційного суспільства відіграють праці Л. З. Амлінського, Я. Л. Шрайберга. У працях В. М. Горового, М. Я. Дворкіної, В. Р. Фірсова подається детальний аналіз процесу трансформації функцій бібліотек у сучасних умовах. Проблеми розвитку бібліотек в інформаційному середовищі розглядаються в працях В. О. Ільганаєвої, І. Г. Моргенштерна. Важливу роль у теоретичному осмисленні й узагальненні питань, пов'язаних з розкриттям функцій бібліотеки, технології інформаційного виробництва відіграли праці М. С. Слободяника, О. Г. Кириленка. Окремі аспекти проблеми інформаційного обслуговування, як однієї з найважливіших функцій бібліотеки, активно розробляли І. О. Давидова, О. В. Карпинська.

Чимало дискусій сучасних дослідників точиться навколо питання про те, наскільки влада готова бачити бібліотеку своїм партнером, реалізуючи зв'язки з суспільством [9].

На думку багатьох фахівців, особливо актуальною стає роль бібліотек у контексті розвитку електронного урядування, яке передбачає, що будь-яка фізична чи юридична особа може звертатися з запитом до державних установ для отримання інформації та виконання юридичних дій. При цьому бібліотеки мають значні можливості в сприянні розвитку е-урядування, оскільки вони:

- 1) накопичили практику «навігаторів» інформаційного простору;
- 2) за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій здатні забезпечити повноцінний інформаційний обмін між суб'єктами інформаційного простору;
- 3) мають традиційні навички керування знаннями (систематизування документів, каталогізація, формування баз даних тощо).

Чи треба бібліотекам засвоювати ще якісь практики, щоб виконати роль інформаційного посередника між владою та суспільством? На думку сучасних дослідників, треба. Сьогодні кількість людей, які мають доступ до інформаційних ресурсів, розширюється, що забезпечує можливість інформаційних обмінів практично по всій глибині соціальної структури суспільства. У процесі розвитку ця соціальна структура ускладнюється, вимагаючи нових знань для дедалі більшої кількості соціальних зв'язків

та соціальних об'єднань, що відображає різноманітні сфери суспільного життя. При цьому виникають дедалі нові потреби в інформації, яка концентрується у відповідних соціальних інформаційних базах і має збагачувати інтелектуальний потенціал сучасної соціальної людини [3].

На тлі цих процесів бібліотеки повинні домагатися визнання суспільством своєї ролі провідних структур, що забезпечують трансляцію інформації. Для цього треба дещо переглянути свої пріоритетні функції: затребуваність бібліотеки залежить від того, на кого вона орієнтована. Традиційна орієнтація на абстрактного читача повинна співіснувати з орієнтацією на бібліотечно-інформаційне обслуговування владних структур, на інформаційну підтримку програм і проектів загальноукраїнського та регіонального рівнів.

Крім того, певний внесок у формування міцного діалогу між владою та суспільством бібліотеки зроблять, навчаючи населення знаходити потрібну їм правову інформацію, поширюючи її в суспільстві. Нові інформаційні й телекомунікаційні технології дають змогу розширити права громадян, надаючи їм доступ до різноманітної інформації; можливість брати участь у прийнятті політичних рішень і контролі за діяльністю державної влади. Крім того, така інформаційна діяльність бібліотек сприятиме суспільному спокою: держава розвиватиметься без гострих соціальних криз, суспільство адекватно реагуватиме на прямі регулюючі впливи влади. У вирішенні цієї проблеми важко переоцінити співпрацю бібліотек з органами державної влади та громадськістю, причому коло відповідної співпраці бібліотек може бути дуже широким. Розглянемо, яким чином це вже реалізується на практиці. Бібліотеки, що традиційно виконують функцію збереження інформаційних ресурсів, дедалі більшу увагу приділяють виробництву і розповсюдженню інформаційних продуктів і послуг, зокрема правового характеру, сприяючи налагодженню співпраці влади і суспільства. Задовольняючи їхні інформаційні потреби, бібліотечні заклади виходять на рівень рівноправних партнерів.

Дієвості такого партнерства може сприяти: 1) використання розгалуженої світової системи інформаційних ресурсів бібліотек; 2) розвиток у бібліотеках інформаційно-аналітичного виробництва; 3) створення для громадян вільного і регулярного доступу до інформації про функціонування суспільних та державних інституцій, а у владних структур – можливості отримання інформації про реакцію суспільства на діяльність влади через інформаційні продукти і послуги бібліотек.

Вже сьогодні значна частина бібліотеки з упровадженням електронних інформаційних технологій може надавати владним структурам допомогу

в отриманні своєчасної, повної та об'єктивної інформації для ведення ефективної управлінської діяльності. Такий досвід роботи є у Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) НБУВ. Результатом її плідної співпраці з органами державної влади стали численні тематичні інформаційно-аналітичні продукти, які отримали схвальну оцінку замовників. Відбувається регулярне інформаційно-аналітичне спілкування з замовниками (понад 1100 e-mail), серед яких – представники центральних та регіональних органів влади різних рівнів.

Аналіз теоретичних досліджень як зарубіжних, так і українських дослідників дає підстави для висновку про можливість виокремлення двох типів такої комунікації:

- 1) комунікації, ініціатором якої є влада, що інформує громадян про свої рішення;
- 2) комунікації, ініціатором якої є громадськість, у формі запитів читачів на інформацію правового напрямку.

Виходячи з практики вітчизняних бібліотек, автор може додати ще один тип: комунікації, ініціатором якої є бібліотека, яка за допомогою створення зв'язку влада – суспільство створює у масовій свідомості модель правової дійсності, сприяючи підвищенню загального рівня правової культури громадян.

Чимало сприятиме цьому і вирішення проблеми залучення громадян до користування інформаційною інфраструктурою⁴⁵.

Громадяни України завдяки ухваленому Верховною Радою Закону «Про доступ до публічної інформації» фактично отримують інформацію про те, як працюють органи виконавчої влади і місцевого самоврядування. Утім, на думку експертів, ухвалений Закон сам по собі не працюватиме. Для цього органам виконавчої влади потрібно провести певну реорганізацію своєї діяльності у сфері роботи з інформацією.

Одним з реальних втілень Закону є створення на базі бібліотек центрів правової інформації, доступ до якої може здійснюватися в таких формах:

- фізичний доступ, що вимагає комплектування, збирання, зберігання, надання документів користувачам;
- інтелектуальний доступ, що реалізується через розкриття інформаційних ресурсів.

Усвідомлюючи свою посередницьку роль в інформаційному просторі, СІАЗ та Національна юридична бібліотека поповнюють фонди НБУВ

---

⁴⁵ Під електронним залученням розуміється формування навичок, необхідних для користування ресурсами електронного середовища.

електронною правовою інформацією, надають користувачам нові інструменти пошуку необхідних матеріалів. Зокрема, на сайті НБУВ регулярно виставляються інформаційно-аналітичні продукти, які готуються на замовлення органів державної влади із суспільно значущих проблем: експертно-аналітичний висновок за результатами моніторингу висвітлення в центральних газетах питань зайнятості населення, ринку праці та діяльності Державної служби зайнятості «Проблеми ринку праці» (виходить з 2002 р., 23 випуски на рік), «Політичні партії в демократичному процесі» (виходить з 2012 р., щотижневий) та ін. Результатом вивчення різних аспектів правового поля України стали бюлетені «Безпека підприємництва» (спільно з УСПП, виходить з 2008 р., шість випусків на рік), «Громадська думка про правотворення» (виходить з 2010 р., двічі на місяць). Поширенню правових інформаційних ресурсів суспільства сприяє віртуальна колекція правових документів Національної юридичної бібліотеки НБУВ.

Набутий уже практичний досвід дає підставу для твердження про те, що вже сьогодні бібліотечні заклади, кооперуючись, можуть надавати правову допомогу громадянам, складаючи бібліографічні списки, аналітичні довідки, прес-дайджести, інформ-досьє за темами: «Нове в періодиці з питань місцевого самоврядування», «Аналіз роботи органів самоврядування району за матеріалами місцевої газети», «Нове в законодавстві з питань місцевого самоврядування» та ін. Зокрема, цікавим є досвід бібліотек Києва, які надають громадянам доступ до урядової інформації, офіційних публікацій, інформації про діяльність державних та місцевих органів влади тощо. У публічній бібліотеці ім. Л. Українки до послуг користувачів повнотекстові електронні бази «Закон» та «Столиця». На веб-сайті бібліотеки постійно висвітлюється соціальна політика Київради та міської держадміністрації.

Ураховуючи загальнодоступність бібліотек, їхні інформаційні ресурси, кваліфікацію співробітників, дослідники відзначають ще одну можливість бібліотеки в сучасних умовах: інформаційну підтримку процесу становлення самоврядування. Бібліотека спроможна дати владним структурам можливість вийти на широке інформаційне забезпечення своєї діяльності.

Цікавим є досвід роботи Миколаївської центральної міської бібліотеки ім. М. Кропивницького, де створено сектор аналітичного інформування органів влади. Інформаційне забезпечення здійснюється у відповідності до безпосередніх потреб, керівників і провідних фахівців міськвиконкому, планів проведення сесії міської ради, засідань постійних депутатських комісій. Зацікавленість абонентів викликають інформаційно-аналітичні

матеріали з питань місцевого самоврядування, реформування систем здоров'я й освіти, реалізації молодіжної політики тощо [5].

Центральна міська бібліотека ім. Т. Г. Шевченка м. Суми щотижня отримує прес-релізи відділу інформаційно-аналітичної та організаційної роботи міської ради; міські програми, що приймаються радою. З 2000 р. у відділі інформаційно-довідкової роботи та маркетингу виділено сектор аналітичного інформування органів влади та підприємств, де вивчаються інформаційні потреби депутатів міської ради та ведеться індивідуальне та групове їх інформування.

Верхньодніпровська ЦБС Дніпропетровської області інформує владні органи про нові надходження до районної бібліотеки, застосовує систему індивідуального інформування з політичних, юридичних, соціальних тем. Ураховуючи побажання райдержадміністрації, в її приміщенні було відкрито бібліотечний пункт. Бібліотека бере активну участь в організації заходів, що проводяться владними структурами.

Доводячи таким чином свою вагомість і причетність до суспільно значущих подій, свою роль активного суб'єкта інформаційного простору, сприяючи прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень бібліотеки досягають дедалі більшого взаємопорозуміння з владними структурами, які поступово усвідомлюють необхідність для суспільства повноцінного функціонування бібліотек [1]. Зокрема, у Харківській області протягом 2005–2006 рр. було відкрито 21 бібліотеку, переважно в сільській місцевості. Обласна Харківська адміністрація розпочала фінансування проекту корпоративної мережі бібліотек Харкова, сприяла проведенню акції «Книга – селу», в якій взяли участь провідні бібліотеки міста та книжкові видавництва Харкова [6].

Ефективність посередництва бібліотек між владою та громадськістю демонструють практики бібліотек Дніпропетровської, Донецької, Луганської областей. Зокрема, працівники ЦБС Жовтих Вод, Кривого Рогу, Павлограда, Новомосковська та інших міст, де здійснюють індивідуальне та групове інформування за запитами службовців держадміністрацій шляхом підбору матеріалів за темами: «Міське самоврядування», «Інноваційні технології в державному управлінні», «Місцевий та регіональний розвиток – пріоритети національної політики», «Держава і соціальний захист населення», «Правові засади діяльності місцевих владних структур». Павлоградська районна ЦБС надає фахівцям райдержадміністрації «Експрес-інформацію для керівників» за періодичними виданнями, що надійшли до бібліотеки. Така експрес-інформація користується попитом не тільки серед службовців райдержадміністрації, але й працівників сільських рад [7].

Краматорська ЦБ ім. М. Горького одержує відомості про структуру, режим роботи місцевих владних органів, зміст прийнятих ними нормативних актів. Ця інформація зосереджена в муніципальному інформаційному центрі, де комплектуються повнотекстові БД щодо місцевого самоврядування та життєдіяльності міста. Щотижня всі бібліотеки Краматорської ЦБС отримують від органів місцевого самоврядування «Хроніку тижня» про найважливіші події соціально-економічного та громадсько-політичного життя в Україні, Донецькій області та м. Краматорськ. Із 1998 р. на базі Донецької ЦМБ працює інформаційний центр «Клуб громадських ініціатив», метою якого є реалізація програм ТІРМС (Територіальні інформаційні ресурси місцевого самоврядування). Ці програми призначені для сприяння розвитку низових ланок місцевого самоврядування, підвищення рівня громадянської освіти населення, освоєння користувачами інформаційних технологій [6].

Дніпродзержинський проект «Влада – Бібліотека – Суспільство: пункти суспільного доступу до офіційної інформації», розроблений міською центральною бібліотекою, передбачає розширення можливостей доступу населення Дніпродзержинська до інформаційних продуктів державних і муніципальних органів влади через посередницьку діяльність бібліотек на основі використання віртуальних ресурсів електронного уряду, довідково-інформаційного апарату бібліотек і власних баз даних.

Бібліотеки міської централізованої системи готові взяти на себе роботу з організації пунктів суспільного доступу до офіційної інформації, оскільки з усіх існуючих соціальних інститутів муніципальні бібліотеки мають більше можливостей для реалізації цієї потреби суспільства [4].

Публічні бібліотеки Сумщини теж докладають певних зусиль для оперативного і якісного задоволення інформаційних потреб користувачів. Так, у Конотопській ЦБ та бібліотеках-філіях створені й результативно діють інформаційні центри, в яких зосереджуються відомості про політичну, економічну, господарську та природоохоронну діяльність на території регіону [6]. За даними, отриманими під час опитування в межах конкурсу, було встановлено, що представники регіональної влади чекають від бібліотек допомоги в професійній освіті. Результати дослідження дали змогу виділити види інформаційного обслуговування, найбільш важливі для службовців муніципального рівня. Зокрема це: індивідуальне інформування, моніторинг преси, аналітична довідка, консультації, дні інформації, інформаційні центри та дні спеціаліста, бібліографічні списки.

Керівників та службовців насамперед цікавлять теми: «Законодавча основа місцевого самоврядування», «Місцеві фінанси, бюджети, податки,

збори», «Взаємодія органів місцевого самоврядування з підприємствами та організаціями, які знаходяться на території даного муніципального підрозділу», «Соціальний захист населення», «Компетенція органів територіального громадського самоврядування», «Використання земель на території муніципалітету»; «Форми здійснення місцевого самоуправління» та ін.

На тлі цих процесів бібліотеки змінюють форми роботи і ставлять перед собою нові завдання, серед яких: оперативне збирання важливої для населення інформації про діяльність органів влади і надання її широкому колу користувачів, інформаційне забезпечення органів державної влади. Адже поінформований керівник – гарантія успіху життєдіяльності держави; поінформоване населення – гарантія стабільного суспільства.

Своєю діяльністю бібліотеки мають переконати владу по-іншому подивитися на їхню діяльність як інформаційно-аналітичних центрів, продукція і послуги яких є зручною формою інформування як владних структур, так і населення в умовах демократичних перетворень у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Про доступ до публічної інформації : Закон України [Електронний ресурс] // Відом. Верховної Ради. – 2011. – № 32, ст. 314 : офіцій. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>. – Назва з екрана.

2. Програма розвитку ООН в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.undp.org.ua/ua/media/41-democratic-governance/1236-civil-society-and-government-rivals-or-partners>. – Назва з екрана.

3. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. – К., 2006. – С. 300.

4. Днепродзержинский проект «Власть-Библиотека-Громада» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sobitie.com.ua/dneprodzerzhinsk/dneprodzerzhinskiy-proekt-vlast-biblioteka-gromada>. – Загл. с экрана.

5. Николаевская библиотека выступит посредником электронного диалога общества и власти [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://novosti-n.mk.ua/news/read/?id=35802>. – Загл. с экрана.

6. Публічні бібліотеки: сучасні принципи буття в умовах оновленого суспільства: 3 досвіду роботи публічних бібліотек Східної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korolenko.kharkov.com/47.htm>. – Назва з екрана.

7. Прес-дайджест оглядово-інформаційного змісту «Сучасна бібліотека» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.libr.dp.ua/projects/Libr.htm>. – Назва з екрана.

8. *Цинклер Е.* Президентская библиотека собрала коллекцию «Государственная власть» / Е. Цинклер // Российская газета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rg.ru/2011/08/23/reg-szapad/biblioteka-anons.html>. – Загл. с экрана.

9. *Шевченко І. О.* Інтернет у публічній бібліотеці як засіб інформаційного забезпечення органів державної влади / І. О. Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dakkim.edu.ua/tekstu-publikacij/44-internet-u-publichniyu-biblioteci>. – Назва з екрана.